

tebû'l-İslâmî (Beyrut 1403) ve Süleyman b. Abdullah Umeyr tarafından *İbtâlû'l-hiyel* (Beyrut 1417/1996) adıyla yayımlanmıştır. 4. *Kitâbü'l-Cihâd ev seb'üne hadîşen fi'l-cihâd* (nşr. Yüsrî Abdülğani el-Bişrî, Kahire 1409/1989). Müellifin cihad ve fazileti hakkında yazdığı bir kitaptan seçmeler şeklinde kaleme alınan eserin bu adla müellife nisbeti tartışmalıdır (*İbtâlû'l-hiyel*, neşredenin girişi, s. 25).

İbn Battâ'nın kaynaklarda zikredilen ve adlarından, çoğu fıkıhın herhangi bir konusunda telif edilmiş risâleler mahiyetinde olduğu anlaşılan kırk civarındaki eserinden bazıları şunlardır: *es-Sünen*, *el-Menâsik*, *el-İmâmî dâmin*, *el-İnkâr 'alâ men kaşşa bi-kütûbi's-suhufi'l-ûlâ*, *el-İnkâr 'alâ men ehaze'l-Kur'ân mine'l-muşhaf*, *en-Nehy 'an salâti'n-nâfile ba'de'l-aşr ve ba'de'l-fecr*, *Şalâtü'l-cemâ'a*, *Men'u'l-hurûc ba'de'l-ezân ve'l-ikâme li-ğayri hâce*, *İcâbü's-şaddâk bi'l-hâlve*, *er-Red 'alâ men kâle et-talâku's-selâs lâ yakâ'*, *Şalâtü'n-nâfile fi şehri ramazân ba'de'l-mektûbe*, *Tahrîmü'n-nebîz*, *Tahrîmü nikâhi'l-mu't'a*, *Tahrîmü'n-nemîme*, *Zemmü'l-buhl*, *Zemmü'l-ğınâ' ve'l-istimâ' ileyh*, *et-Teferrüd ve'l-uzle*.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Battâ, *el-Hul'* (nşr. M. Hâmîd el-Fikî, *Min Defâ'ini'l-künûz* içinde), Kahire 1349/1931, neşredenin girişi, s. 5-11; a.mlf., *İbtâlû'l-hiyel* (nşr. Süleyman b. Abdullah el-Umeyr), Beyrut 1417/1996, neşredenin girişi, s. 7-38; a.mlf., *eş-Şerh ve'l-ibâne 'alâ uşûli's-sünne ve'd-diyâne* (nşr. Rızâ b. Na'sân Mu'tî), Mekke 1404/1984, neşredenin girişi, s. 3-87; a.mlf., *el-İbâne 'an şer'i'at'l-fırâkı'n-nâciye* (nşr. Rızâ b. Na'sân Mu'tî), Riyad 1409/1988, neşredenin girişi, I, 5-157; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, X, 371-375; İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, I, 330-331; İbn Ebû Ya'lâ, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, II, 144-153; İbn Asâkir, *Târîhu Dimâşk*, X, 735-739; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VII, 193-197; a.mlf., *Şifatü's-sa'fve*, IV, 179; Zehbî, *A'lâmü'n-nübela'*, XI, 316, 319; XIII, 68; XV, 91; XVI, 529-533; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, III, 15; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: senê 381-400*, s. 144-149; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XI, 321-322; İbn Receb, *eş-Zejl 'alâ Tabakâtü'l-Hanâbile*, Kahire 1372/1952-53, I, 365; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, IV, 112-115; Ebû'l-Yümni el-Uleymî, *el-Menhecû'l-aḥmed* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Beyrut 1403/1983, II, 81-86; Tebrîzî, *Reyhâne-tü'l-edeb*, VII, 417; Brockelmann, *GAL*, I, 194; *Suppl.*, I, 311; Sezgin, *GAS*, I, 514-515; Münecid, *Mu'cem*, I, 8; Sezgin, *GAS* (Ar.), I/3, s. 239-240; W. M. Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri* (trc. Ethem Ruhi Fiğlalı), Ankara 1981, s. 168, 173, 176, 265, 337, 338; Ramazan Şeşen v.dğr., *Fihri'su maḥḥatâti Mektebeti Köprülû*, İstanbul 1406/1986, I, 125; Abdullah b. Ali es-Sübe'î, *ed-Dürrü'l-münâddad fi es-mâ'i kütûbi mezhebi'l-İmâm Ahmed* (nşr. Câsim ed-Devserî), Beyrut 1410/1990, s. 77; Muhammed Behcet el-Baytar, "Kitâbü's-Şerh ve'l-

ibâne 'alâ uşûli's-sünne ve'd-diyâne li'bn Battâ el-'Ukberî", *MMİAdm.*, XXXIV/2 (1959), s. 349-351; M. W. Mirza, "New Books in Review: la Profession de foi d'Ibn Battâ", *IC*, XXXV/2 (1961), s. 136-137; Susanna Diwald, "Henri Laoust, La profession de foi d'Ibn Battâ", *Bibliotheca Orientalis*, XXI, Leiden 1964, s. 369-370; H. Laoust, "Ibn Battâ al-'Ukbarî", *EP* (İng.), III, 734-735; *Mu.Fi.*, XII, 396; Ahmed Pâketçi, "İbn Battâ", *DMBİ*, II, 126-128; Ferhat Koca, "Hanbelî Mezhebi", *DİA*, XV, 527.

SAFFET KÖSE

□ KELAM. Ahmed b. Hanbel'in görüşlerini titizlikle inceleyip naklettiği kabul edilen İbn Battâ Selefiyye telakkisinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Ona göre Mu'tezile kelâmcılarında müşahede edildiği üzere güvenilir âlimlerce benimsenen sahih hadisleri reddedip sadece Kur'an'la yetinilmesi gerektiğini iddia etmek sonuçta dini etkisiz hale getirmeyi doğurur. Çünkü sünnete başvurmadan Kur'an'da yer alan ilâhî tâlimatın sınırlarını belirlemek mümkün değildir. Nitekim namaz, oruç, zekât ve diğer ilâhî buyruklara ilişkin bilgi ve uygulamalara vakıf olmak sadece Hz. Peygamber'in sünnetiyle mümkün olmuştur. Kur'an-ı Kerim'in Resûl-i Ekrem'e ve onun sünnetine uymayı emretmesi, iyi niyetlileri irşad ettiği kadar kötü niyetlilerin de dini yozlaştırmasını engelleme amacını gütmektedir (*el-İbâne*, I, 221-227, 264-265).

İbn Battâ, itikadî konulardaki ihtilâfların dini tahrif etme sonucunu doğuracağından endişe ederek Kur'an ve Sünnet yolundan ayrılanların hangi sapıklıkta karar kılacaklarının bilinemeyeceğini söyler. Nitekim İslâm tarihinde nübüvvet, hatta ulûhiyyet iddiasıyla ortaya çıkanlar bile her zaman taraftar bulmuşlardır (a.g.e., I, 270). Ona göre aklın söz söyleme yetkisi bulunmayan ve tamamen gayb alanını ilgilendiren itikadî konularda naslarla yetinmek gerekir, çünkü akıl yürüterek gaybı bilmek mümkün değildir. Selef âlimlerinin ilgilenmediği felsefî konuları dinî bir esas haline getiren ve hakkında ilâhî bir açıklama bulunmayan itikadî konulara dalan kelâmcılar meseleleri çözümlemek şöyle dursun yeni problemler üretmişler, çelişkiye düşmüşler ve hemen hiçbir konuda ittifak edememişlerdir. Halbuki insanın sınırlı bir bilgiye sahip olduğunu bilerek mükellef kılınmadığı hususlarda kendini sorumluluk altına sokmaması daha isabetlidir (a.g.e., I, 420-421, 470; II, 531-536, 554-555).

İbn Battâ'nın akaide dair görüşleri şöylece özetlenebilir: Allah'ın hay, nâtik, se-

mî, basîr... olmakla nitelendiğine, yaratıklarından uzakta ve arşın fevkinde bulunduğuna, ayrıca âhirette müminlerce görüleceğine inanmak farzdır. Allah için sınırlı oluş (had) düşünülebilirse de bunun keyfiyeti bilinemez. Güvenilir âlimlerce nakledilen sahih rivayetlerde Allah'a nisbet edilen sıfatlara akî gerekçeler ile ri sürmeden inanmak lâzımdır; zira bazı itikadî konulara akî açıklamalar getirmekten âciz kalmak onları inkâr etmeyi gerektirmez. Her şey ilâhî ilme göre vuku bulur. Gerek zaman gerekse keyfiyet açısından kaderde herhangi bir değişiklik meydana gelmez (*eş-Şerh*, s. 187-195, 213-216, 227-229; İbn Teymiyye, II, 35).

Allah'ın peygamber göndermesi yaratıklarına rahmetle muamele etmesinin bir sonucudur. İlke olarak peygamberler mâsumdur. Bununla birlikte onların küçük günah işlemesi de mümkündür, zira Kur'an'da bazı peygamberlerin günahlarından söz edilmiştir. Resûl-i Ekrem'in nübüvvetten önce kavminin dinine mensup olduğunu söylemek gerçeğe aykırıdır. Resûlullah âhirette Allah ile birlikte arşta bulunacaktır (*el-İbâne*, I, 215; II, 626; *eş-Şerh*, s. 243-250, 267).

Allah'a imanın mânası peygamberleri aracılığıyla insanlara bildirdiği ilâhî emirleri benimsemektir. Bu ise tasdik, ikrar ve amel unsurlarından oluşur. İmanın başlangıcını kalbî tasdik oluşturmakla birlikte iman ikrar ve amel unsurlarıyla tamamlanır. Kur'an-ı Kerim'de ilâhî emirleri kalben tasdik etmek yeterli görülmemiş, tasdikın yanı sıra bu emirlere itaat ederek sâlih amellerin işlenmesi de istenmiş ve cennetin bunların tamamı karşılığında kazanılabileceği ifade edilmiştir (*el-Bakara* 2/82; *en-Nisâ* 4/97; *el-Enfâl* 8/72; *et-Tevbe* 9/18; *er-Rûm* 30/31). Şu halde iman amelden bir cüzdür. Müminlerin farklı derecelerde bulunması da her imanın aynı olmadığını ve çeşitli unsurlardan oluştuğunu gösterir. Kişinin yaptığı amellerin Allah nezdinde kabul edildiği ve mümin olarak öleceği bilinmediğinden "inşallah müminim" demesi uygundur (*eş-Şerh*, s. 176-181; *el-İbâne*, II, 628-631, 651-653, 684, 779-794, 837-840, 865-866).

Âlimler, namaz kılanların işledikleri günahlar sebebiyle tekfir edilemeyeceği hususunda görüş birliği içindedir. Namaz kılmayanların kâfir olduğu ise hadislerle sabittir. Bunun dışında farzları inkâr edenler, Hz. Peygamber'in Allah'tan aldığı vahiylerin muhtevsinden herhangi birini reddedenler veya bunların doğruluğundan şüphe edenler, hadislerle sabit olan

kabir hallerine inanmayanlar ve Kur'an'ın mahlûk olduğunu söyleyenler de tekfir edilir (eş-Şerh, s. 184-187, 200-201, 265; el-İbâne, II, 669-683, 864-865).

İbn Batta, Selef âlimlerinin görüşlerine uyulmasını tavsiye etmesine ve itikadî esasların naslardan hareketle belirlenmesi gerektiğini söylemesine rağmen Allah'a sınırlılık izâfe edilebileceğini ve Hz. Peygamber'in Allah'la birlikte arşta oturacağını iddia etmesi gibi hususlarda Selef'e aykırı görüşler ileri sürerek teşbihe düşmüş, yer yer akfî istidlâller yaparak eleştirdiği kelâmcıların yöntemini kullanmak zorunda kalmış, zarûrât-ı dîniyye arasında yer almayan halku'l-Kur'ân konusunda farklı görüş sahiplerini tekfir etmek suretiyle de sert bir tavır ortaya koymuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Batta, *İbtâ'ul-l-hiyel* (nşr. Süleyman b. Abdullâh el-Umeyr), Beyrut 1417/1996, II, 53-54; a.m.f., eş-Şerh ve'l-İbâne 'alâ uşûli's-sünne ve'd-diyâne (nşr. Rızâ b. Na'sân Mu'tî), Mekke 1404/1984, s. 176-209, 213-216, 227-229, 243-250, 265-267, 276; a.m.f., el-İbâne 'an şer'atî'l-fırak'ın-nâciye (nşr. Rızâ b. Na'sân Mu'tî), Riyad 1409/1988, I, 215, 221-227, 252, 264-265, 270, 272, 405, 420-424, 470; II, 531-536, 554-557, 571-572, 626, 628-631, 651-653, 669-684, 705, 720, 765-772, 781-782, 787-794, 836-840, 864-866, 876; İbn Teymiyye, *Der'ü te'aruzi'l-akl ve'n-nakl* (nşr. M. Reşad Sâlim), Riyad 1403/1983, I, 269; II, 8, 17, 35; VII, 109; VIII, 417.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

Kaynaklarda, İbn Battâl'in, müftü ve kadılar için önemli bir müracaat kaynağı olduğu belirtilen *el-Muknî' fi uşûli'l-aḥ-kâm ile Âdâbü's-şavm, el-Mûkız* (zühdle ilgilidir), *Edebü'l-hümûm* (*Edebü'l-mehmûm*), *ed-Delîl ilâ tâ'ati'l-celîl* adlı eserlerinin bulunduğu kaydedilir. Makkarî, hadisçi İbn Battâl el-Kurtubî'nin *Şerhu'l-Câmi'i's-şâhiḥ*'ini yanlışlıkla İbn Battâl el-Batalyevsî'ye nisbet etmiştir (*Nefhu't-ṭib*, III, 451).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kettânî, *et-Teshbihât min eş'ari ehli'l-Endelûs* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1401/1981, s. 38-39, 48, 59, 91-92, 113, 123-125, 126, 164, 227-229, 231, 233, 255-256, 263; Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Kahire 1410/1989, I, 344; Kâdî İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, II, 748; İbn Hayr, *Fehrese* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Kahire 1410/1989, I, 309; İbn Beşkûvâl, *eş-Sıla* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Kahire 1410/1989, I, 313; Dabbî, *Buğyetü'l-mültemis* (Ebyârî), II, 379; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-mûzheḥb*, I, 376-377; Makkarî, *Nefhu't-ṭib*, III, 292, 450-451; Mahlûf, *Seceretü'n-nadî*, I, 102; İzzâhu'l-meknûn, I, 51, 478; II, 548; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 396-397; Ziriklî, *el-A'lâm*, III, 195; Kehâle, *Mu'cemü'l-mû'ellifin*, IV, 273; Sezgin, GAS, II, 691-692.

CENGİZ KALLEK

İBN BATTÂL el-KURTUBÎ

(ابن بطلال القرطبي)

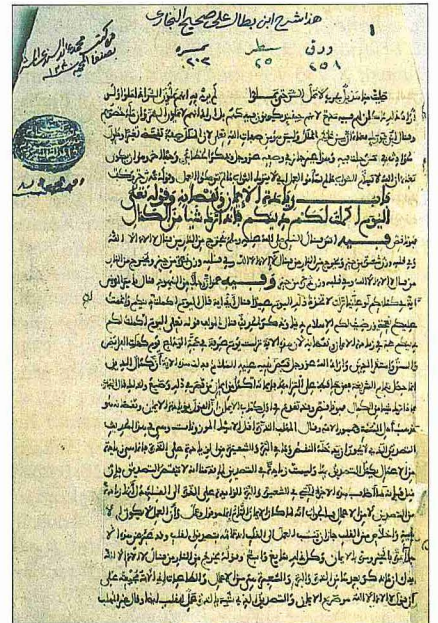
Ebü'l-Hasen Ali b. Halef b. Abdilmelik
b. Battâl el-Bekrî el-Kurtubî
(ö. 449/1057)

Buhârî şârihi.

Aslen Kurtubalı (Cordoba) olup İbnü'l-Leccâm (bazı kaynaklarda Lahhâm) diye de anılır. Ailesinin iç karışıklıklar yüzünden taşındığı Belensiye'de (Valencia) tahsilini tamamladıktan sonra Lûrka (Lorca) Kalesi'ne kadı tayin edildi ve bir müddet burada görev yaptı. Ebû Ömer et-Talemenkî, Ebû Ömer İbn Affif, Ebû'l-Mutarîf el-Kanâzî el-Kurtubî, Yûnus b. Abdullâh b. Mugîs el-Kurtubî, Kadı Mühelleb b. Ebû Sufre, Ebû Muhammed İbn Benûş, Kâdilkudât Ebû'l-Velîd İbnü's-Saffâr ve İbnü'l-Faradî gibi âlimlerden ders aldı. Talebeleri arasında Ebû Dâvûd el-Mukrî ve Abdurrahman b. Beşerî gibi şahsiyetler bulunmaktadır. Muhaddis olması yanında Mâlikî fıkhnı da bilen İbn Battâl itikadda Eş'arî mezhebini benimsemişti; zekâsı, güçlü hafızası ve güzel yazısıyla tanınırdı. 29 Safer 449'da (7 Mayıs 1057) Belensiye'de vefat etti. Vefat tarihi bazı kaynaklarda 444 (1052) olarak da zikredilmektedir.

İbn Battâl'in *Şerhu'l-Câmi'i's-şâhiḥ*'i (*Şerhu İbn Battâl 'alâ Şâhiḥi'l-Buhârî*) Şâhiḥ-i Buhârî'nin ilk şerhlerinden olup aynı eser için daha sonra yazılan şerhlerin vazgeçilmez kaynağı olmuştur. İbn Hacer *Fethu'l-bârî*'de, Aynî *'Umdetü'l-kârî*'de bu eserden faydalanmış, Aynî onun metodunu kendi şerhine esas almıştır. Eserde önce şerhedilecek hadisin râvileri hakkında bilgi verilmiş, hadisin izahı yapıldıktan sonra Mâlikî fıkhnı esas olmak üzere hadisten elde edilen fikhî hükümler kaydedilmiştir. Eserin I, III ve IV. ciltleri Mektebetü'l-Ezher'de (Şeyh Muhammed el-Emîr, nr. 3837 [53105]), II. cildinin 776'da (1374) istinsah edilen bir nüshası Fas Karaviyyîn (eski nr. 423, 245 varak [bk. M. Âbid el-Fâsî, I, 141]) ve Princeton Üniversitesi (nr. 1349), V. cildi Dublin'de Chester Beatty (nr. 4785) kütüphanelerindedir (Ziriklî, IV, 285; M. Âbid el-Fâsî, I, 141-142). Ayrıca Mağrib neshiyle tahminen VIII. (XIV.) yüzyılda yazılmış baş tarafı noksan I. cildi Medine'de el-Mektebetü'l-Mahmûdiyye'de (nr. 38) ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde (Medine, nr. 230, 261 varak), ilk iki cildi Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde (nr. 211/1, 293 varak, 211/2, 292 varak), dört ciltten oluşan bir nüshası Kahire'de Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'de (Tal'at, Hadis, nr. 856) bulunmaktadır. Fuat

İbn Battâl el-Kurtubî'nin *Şerhu İbn Battâl 'alâ Şâhiḥi'l-Buhârî* adlı eserinden bir sayfa (TSMK, Medine, nr. 230, vr. 1^a)

İBN BATTÂL el-BATALYEVSÎ

(ابن بطلال الباطليوسي)

Ebü Eyyûb Süleymân b. Muhammed
b. Battâl el-Batalyevsî
(ö. 402/1011-12)

Mâlikî fakihî.

Endülüş şehirlerinden Batalyevs'te (Badajoz) doğdu. Kurtuba'da (Cordoba) öğrenim gördükten sonra İlbîre'ye (Elvira) yerleşti. Güçlü bir şair olup şiirlerinde "Yâ ayn cûdî" hitabını çok kullandığı için Ayn Cûdî ve muhtemelen Câhiliye şairi Mütelemmis'e benzetilmesi sebebiyle de Mütelemmis lakaplarıyla tanındı. İbnü'l-Kettânî *Kitâbü't-Teshbihât* adlı eserinde şiirlerinden çeşitli örnekler vermiştir (bk. bibl.). İbn Ebû Zemenîn ile arkadaş olan İbn Battâl'in talebeleri arasında İbn Abdülber en-Nemerî, İbnü'l-Hazzâ, İbnü'l-Hassâr ve Hakem b. Muhammed b. Ebû Rebî' el-Eyserî gibi âlimler vardır. İbn Battâl İlbîre'de vefat etti.